

Mensenrechteneducatie in geschiedenis

vormen vzw

Met steun van de
Vlaamse overheid

Mensenrechteneducatie in de les geschiedenis

Algemene inleiding

Onze jarenlange ervaring met mensenrechteneducatie in onderwijs leert ons dat mensenrechten op school steeds vaker behandeld worden in het kader van een projectweek of -dag. Een occasionele gelegenheid waarbij mensenrechten eventjes in de kijker worden geplaatst, maar ook even snel weer verdwijnen.

Interessanter zou het zijn om mensenrechteneducatie te integreren in de verschillende vakken en zo te komen tot een onderwijs doordrongen van mensenrechten.

Een zoektocht naar de raakpunten tussen de vakgebonden inhouden en mensenrechteneducatie leerde ons al snel dat het perfect mogelijk moet zijn om mensenrechten te integreren in de dagelijkse klaspraktijk van bijna alle vakken. Werken aan een mensenrechtenhouding hoeft dan voor de leerkracht geen extra- belasting te vormen die bovenop de verplichte leerstof komt. Het maakt er gewoon deel van uit. De doelstellingen van mensenrechteneducatie worden op die manier als het ware opgenomen in de vakgebonden doelstellingen van een bepaald vak.

Vanuit deze visie ontwikkelde vormen vzw in samenwerking met enkele studenten uit de lerarenopleiding een pakket voor leerkrachten geschiedenis. Mensenrechteneducatie sluit daarbij probleemloos aan bij de historische inhouden van het vak geschiedenis.

Het resultaat is een geheel van activiteiten die zowel inhoudelijk als methodisch interessant en vaak ook vernieuwend materiaal leveren voor leerkrachten geschiedenis die hun leerlingen vanuit historische achtergronden bewust willen leren omgaan met de rechten van de mens.

Met heel veel dank aan Jonas Ruëll en Sara Dekeuleneer van de KHLeuven voor hun creatieve inzet bij het uitwerken van de methodieken in het kader van hun eindwerk. Dank ook aan Leen Alaerts voor de begeleiding en de coaching van de studenten.

1. Inleiding

In de geschiedenisles komen veel inhouden aan bod die we kunnen koppelen aan de Verklaring van de Rechten van de Mens. Zowel in de eindtermen van het geschiedenisonderwijs als in de vakoverschrijdende eindtermen vinden we regelmatig verwijzingen naar mensenrechten en kinderrechten. Leerkrachten proberen vaak deze problematiek in hun lessen te verwerken, al is dat niet altijd evident en blijft het eerder beperkt tot het voorzichtig aanraken of kort bespreken van enkele mensenrechten.

Om echt aan mensenrechteneducatie in de brede zin van het woord te doen moeten we een stapje verder willen gaan. Met dit project willen wij leerkrachten helpen en stimuleren om die stap te zetten.

Via onderwerpen die aansluiten bij de geschiedenislessen willen we leerlingen in de eerste plaats informeren over hun eigen rechten en die van anderen. Daarnaast streven we ernaar om bij leerlingen de onderliggende waarden, normen en vaardigheden te ontwikkelen om op te komen voor hun eigen rechten, maar ook voor die van anderen. Door leerlingen een mensenrechtenvriendelijke houding aan te leren, realiseren we eerst en vooral een mensenrechtenvriendelijk klimaat op school, waarbij alle leerlingen respect opbrengen voor elkaars mensenrechten. In de loop van de jaren kan deze houding uitgroeien tot een vorm van mondiale solidariteit, waarbij leerlingen zich inzetten om andere mensen, waar ook ter wereld, van hun mensenrechten te laten genieten.

Een nobele, maar zeker geen eenvoudige taak voor leerkrachten. Om leerkrachten hierin bij te staan en hen nog meer te stimuleren om aan mensenrechteneducatie te doen binnen hun vak, hebben wij dit afstudeerproject op poten gezet.

2. Integratie in de geschiedenisles

Je kan jezelf de vraag stellen waarom we nu precies in de geschiedenisles mensenrechteneducatie willen integreren. Het antwoord hoeft je niet ver te zoeken, want mensenrechteneducatie sluit simpelweg aan bij de eindtermen voor geschiedenis van het secundair onderwijs en bij de vakoverschrijdende eindtermen. Dit maken we duidelijk met onderstaand overzicht. Het is een korte samenvatting van de raakpunten van mensenrechteneducatie met de eindtermen geschiedenis en de bijhorende leerplannen van het VVKSO, alsook met de vakoverschrijdende eindtermen. We maken telkens een opdeling per graad, met uitzondering van de vakoverschrijdende eindtermen. Die bespreken we apart, omdat zij gelden voor alle graden.

2.1. Eerste graad

Leerlingen moeten komen tot een historisch bewustzijn waarbij ze hun kennis en inzicht kritisch kunnen bevragen en beoordelen. Daarnaast willen we dat leerlingen door ons project ook belangstelling tonen voor de historische achtergrond van actuele fenomenen rond mensenrechten. Tot slot willen we bekomen dat leerlingen verdraagzaam zijn ten opzichte van andere culturen en denkwijzen, zoals ook in de eindtermen wordt vooropgesteld.¹

2.2. Tweede graad

In de tweede graad zouden leerlingen hun eigen standpunt tegenover bepaalde historische of actuele maatschappelijke problemen op samenhangende wijze moeten kunnen argumenteren. Daarnaast moeten leerlingen bereid zijn om waarden en normen uit het heden, het verleden en uit andere culturen vanuit de historische en actuele context te benaderen.

¹ VVKSO (red.), *Geschiedenis eerste graad, leerplan D/2009/7841/037*, Licap, Brussel, september 2009

Het is dus van belang dat de leerlingen leren inzien dat we niet enkel vanuit ons eigen, hedendaags referentiekader naar de historische context mogen kijken, maar ook rekening moeten houden met de waarden en normen uit die context.

De leerlingen moeten tevens de manier waarop individuen en emancipatiebewegingen strijd voer(d)en tegen machtsstructuren en gevestigde orden voor de realisatie van de rechten van de mens leren waarderen.

Verder willen we bereiken dat de leerlingen respect opbrengen voor de culturele eigenheid van elk volk en proberen we vooroordelen ten aanzien van mensen uit andere culturen te neutraliseren.

Tot slot willen we dat leerlingen verantwoordelijkheid opnemen en een menswaardige samenleving nastreven.²

2.3. Derde graad

Het kerndoel van historische vorming in de derde graad is historisch bewustzijn.

In de derde graad trachten we de leerlingen de hedendaagse wereld beter te laten begrijpen. Dit kan door het toepassen van historische onderzoeksmethodes op evoluerende maatschappelijke problemen, het reflecteren over onderliggende mens- en wereldbeelden en het waardebewust handelen.

In de derde graad streven we er eveneens naar om leerlingen probleemoplossend denken te laten toepassen op zowel een historische als op een actuele maatschappelijke relevante probleemstelling. In ons geval heeft deze probleemstelling dus betrekking op de mensenrechtensituaties.

Tot slot willen we dat leerlingen hun waarden en attitudes verder ontwikkelen zodat ze hun eigen verantwoordelijkheid leren nemen voor de verdere ontwikkeling van de samenleving. Ze kunnen m.a.w. dus zelf actie ondernemen tegen situaties waarin de mensenrechten van iemand geschonden worden.³

2.4. Vakoverschrijdende eindtermen

We willen dat leerlingen gebeurtenissen uit heden en verleden niet zomaar aannemen, maar dat ze hier kritisch tegenover durven staan. Ze moeten hierbij hun eigen mening over maatschappelijke gebeurtenissen aan verschillende standpunten kunnen toetsen. Ze vormen m.a.w. dus niet enkel zelf een mening, maar leggen hun oor ook te luisteren bij anderen. Naast deze kritische houding, verwachten we van de leerlingen dat ze gebeurtenissen kunnen benaderen vanuit verschillende invalshoeken. Zo moeten ze bijvoorbeeld rekening houden met onze normen en waarden, maar ook met de historische context.

De leerlingen moeten daarnaast ook vooroordelen, stereotypering en machtsmisbruik kunnen doorprikken. Deze kunnen namelijk leiden tot het schenden van de mensenrechten. Leerlingen leren verder nog het belang van die mensenrechten voor de burgers, organisaties en de overheid formuleren en zetten zich ook actief in om hun eigen rechten en die van anderen te verwezenlijken. Dit hangt samen met een van de belangrijkste doelen van ons project, namelijk het engagement oproepen om op te komen voor de rechten van ieder mens.⁴

² VVKSO (red.), AV GESCHIEDENIS Tweede graad ASO/KSO, leerplan D/1999/0279/026, Licap, Brussel, september 1999

³ VVKSO (red.), *GESCHIEDENIS Derde graad ASO-KSO*, leerplan D/2001/0279/006, Licap, Brussel, september 2001

⁴ VLAAMSE OVERHEID (red.), *Secundair onderwijs, vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen*, Brussel, 05-06-2010, 13 pagina's

3. Leerlijnen en algemeen kader

Mensenrechteneducatie vormt natuurlijk een ruim thema, dus hebben we getracht om dit af te bakenen in drie grote thema's die aansluiten bij de vakgebonden en vakoverschrijdende eindtermen:

- gender(on)gelijkheid
- (on)gelijke onderwijskansen
- sociale (on)rechtvaardigheid.

Voor elk van deze thema's werkten wij een leerlijn uit van 1ste t.e.m. 6de jaar omdat wij ervan overtuigd zijn dat werken aan de ontwikkeling van attitude slechts zin heeft als er regelmatig aandacht aan besteed wordt.

Op deze manier worden leerlingen in de loop van het SO op regelmatige basis ondergedompeld in een mensenrechtencontext. Via allerlei (inleef)methodieken leren de leerlingen om over confronterende situaties te praten, vergroten zij hun empathisch vermogen, wordt getracht vooroordelen bij te sturen en ontwikkelen zij een persoonlijke visie op verschillende mensenrechtenthema's.

Ter ondersteuning van deze leerlijnen, ontwikkelden we een aantal kant en klare methodieken om in elk jaar van het SO rond één van deze thema's aan mensenrechteneducatie te doen tijdens de lessen geschiedenis. Deze methodieken zijn opgebouwd volgens een algemeen kader.

3.1. Genderongelijkheid

Vrouwen kunnen hun rechten, net als mannen, beroepen op hun menszijn op zich. Vrouwen en mannen zijn m.a.w. dus gelijk. Met 'gender' bedoelen we de sociale rol die mannen en vrouwen wordt toegeschreven op basis van hun geslacht. Deze rolpatronen worden beïnvloed door de socio-economische, politieke en culturele context. Daarnaast spelen ook andere factoren mee, zoals ras, etnische groep, klasse, seksuele geaardheid en leeftijd. Rolpatronen kunnen veranderen, wat doorheen de geschiedenis dan ook is gebeurd.⁵ Met dit project willen wij aandacht schenken aan de nog steeds voorkomende genderongelijkheid in de wereld. We willen leerlingen hiervan bewustmaken, hen de juiste attitude bijbrengen en hen eventueel aanzetten om zelf actie te ondernemen

⁵ VORMEN VZW (red.), *Kompas: genderongelijkheid*, internet, 2003, (<http://www.vormen.org/Kompas/Gendergelijkheid.html>)

3.2. Sociale (on)rechtvaardigheid

Naast politieke en burgerlijke mensenrechten, zijn er ook de economische, sociale en culturele mensenrechten. Met ons thema sociale (on)rechtvaardigheid willen wij de aandacht vestigen op de sociale (en economische) rechten. Hieronder verstaan wij o.a. het recht op gezondheid en medische bijstand, op sociale zekerheid, op onderdak, op voeding, op kleding, op bescherming tegen armoede en sociale uitsluiting, op goede arbeidsomstandigheden, op een eerlijk loon, op vrije tijd, op werk... Ook onderwijs behoort tot deze sociale rechten, maar dat behandelen we dus apart.⁶

Onder sociale onrechtvaardigheid verstaan wij de schending van deze sociale (en economische) rechten. Mensen die leven in armoede hebben het moeilijker om hun sociale rechten te realiseren. Zo hebben zij het moeilijk om onderdak te vinden, om dagelijks te kunnen eten, om hun gezondheid op peil te houden... De tegenstelling met de rijkere in de samenleving kan enorm zijn. Deze tegenstelling proberen wij met ons project dan ook aan de kaak te stellen. We willen bereiken dat leerlingen inzien dat niet iedereen dezelfde mogelijkheden heeft om de sociale mensenrechten te realiseren. Uiteraard proberen we ook hier leerlingen bewust te maken van deze situatie en een attitude te vormen waarin respect opbrengen voor die situatie centraal staat. Als het enigszins mogelijk is, proberen we ook te bereiken dat leerlingen zich actief inzetten voor een menswaardig bestaan voor iedereen

3.3. (On)gelijke onderwijskansen

Onderwijs is behalve een mensenrecht dat we terugvinden in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (art. 26) ook een belangrijk middel om de toepassing van de andere mensenrechten te realiseren.

Via onderwijs leer je om samen te leven, leerlingen leren om met anderen te werken aan gemeenschappelijke doelen, ze leren verscheidenheid respecteren. Tegelijkertijd vergaren leerlingen kennis: lezen en schrijven, omgaan met getallen, probleemoplossende vaardigheden, begrijpen van rechten en verantwoordelijkheden, leren leren...

Onderwijs helpt leerlingen verder ook om vaardigheden te ontwikkelen. Die vaardigheden kunnen zich situeren op het sociale of psychologische vlak, maar ook op professioneel vlak. Dan gaat het om vaardigheden die ze nodig hebben om een bepaald beroep optimaal te kunnen uitoefenen.

Tot slot is het ook zo dat onderwijs bijdraagt tot de ontwikkeling van iemands persoonlijkheid. De leerlingen worden zelfstandiger, kritischer, creatiever, meer verantwoordelijk en ontwikkelen bovendien zin voor initiatief.

Samengevat kunnen we stellen dat onderwijs mensen in staat stelt om de kwaliteit van hun eigen leven en dat van anderen te verbeteren.⁷

Toch kan niet iedereen ten volle genieten van al deze positieve aspecten die het onderwijs te bieden heeft. Daar willen wij met ons project de leerlingen over informeren en hen eventueel aanzetten om zelf actie te ondernemen.

⁶ REYNDERS, N., VAN PUYMBROECK, M., VORMEN VZW, *RECHT-vaardig, menswaardig, Educatief pakket rond economische, sociale en culturele rechten*, internet, 2006, (<http://www.vormen.org/Rechtvaardig/downloads/RechtvaardigVolledig.pdf>)

⁷ VORMEN VZW, *Kompas: onderwijs*, internet, 02-06-2010, (<http://www.vormen.org/Kompas/Onderwijs.html>)

3.4. Algemeen kader

Thema	hoofdthema van de les
Sluit aan bij	bij welke historische inhouden sluit de methodiek aan
Mensenrechten	welke mensenrechten komen aan bod
Doel	algemeen doel
Niveau	in welk jaar te gebruiken
Type	inleefspel, debat, stellingenspel, audio-visueel materiaal
Duur	per fase wordt de nodige tijd aangegeven
Materiaal	wat heb je nodig
Vorbereiding	welke voorbereidingen moet je treffen
Doelstellingen	concrete doelstellingen
Vakgebonden eindtermen	Welke vakgebonden eindtermen worden gerealiseerd
Vakoverschrijdende eindtermen	Welke VOET worden gerealiseerd?
Lesverloop: a. Instructies b. Starter/gespreksfase c. Verwerking d. Nabespreking	<p>In deze fase komt de historische leerinhoud aan bod en wordt de link gelegd met het mensenrechtenthema. De leerlingen worden geprikkeld en gemotiveerd via filmfragmenten, krantenartikels, cijfergegevens die hen laten kennismaken met de historische situatie of waardoor ze geconfronteerd worden met een actuele situatie waarin mensenrechten geschonden worden.</p> <p>Via de verwerkingsfase worden de leerlingen geactiveerd via een inleefspel/fase, een rollenspel, een groepswork,..</p> <p>Een nabespreking geeft de mogelijkheid om alles even op een rijtje te zetten. Dit kan zowel klassikaal als in groep gebeuren. Het is vooral de bedoeling dat leerlingen hun gedachten, gevoelens en verworven inzichten bespreken. Tijdens de nabespreking kunnen de leerlingen eventueel ook nadenken over acties die ze zelf kunnen ondernemen tegen de schending van bepaalde mensenrechten.</p>
informatiefiches	Bij elke methodiek vind je steeds voldoende (historische) achtergrondinformatie over het onderwerp. Dit stelt je in staat om zelf te beslissen hoeveel tijd je aan elk van de onderwerpen wil besteden. Je kan ervoor opteren om de historische informatie te beperken of net uit te breiden.

4. Overzicht Methodieken

4.1. Gender(on)gelijkheid

Genderongelijkheid			
Niveau	Historische inhoud	Actualisering	Type
1ste jaar	De vrouw in Egypte	Partnergeweld	Groepsgesprek- stellingenspel
2de jaar	De Griekse vrouw in de Klassieke Oudheid	Genderongelijkheid in onze mondiale samenleving	Beeldfragment Klasgesprek: mannenwerk- vrouwenwerk Inleefspel: Zet 1 stap vooruit
3de jaar	De vrouw in de Middeleeuwen	Genderongelijkheid bij ons	Beeldfragment: vrouw in de ME Groepswork: getuigenissen- artikels Stellingenspel
4de jaar	De vrouw voor tijdens en na de Franse Revolutie	/	Groepswork: tekstbespreking
5de jaar	De vrouw in de Nieuwste Tijd	Is feminisme nog van deze tijd?	Kort inleefspel Discussie Groepswork: tekstbespreking evolutie vrouwenstemrecht Groepswork: onderzoek
6de jaar	Historiek van het feminisme	/	Aanvullend groepswork: spotprenten en tekstbesprekingen Rapportage voor de klas

4.2. Sociale (on)rechtvaardigheid

Sociale onrechtvaardigheid			
Niveau	Historische inhoud	Actualisering	Type
1 ^{ste} jaar	Sociale piramide in	Sociale ongelijkheid in onze samenleving: armoede	Piramidespel: Egypte Groepswerk: sociale ongelijkheid bij ons Groepswerk: situaties vergelijken Stellingenspel
2 ^{de} jaar	Arm en rijk in het oude Rome adhv woningen in het oude Rome	Armoede in Vlaanderen en in Europa	Beeldfragment armoede in Vlaanderen Groepswerk: horoscoop van de armoede Stellingenspel
3 ^{de} jaar	Ambachten en gilden in de ME	Economische en sociale rechten	Onderwijsleergesprek ambachten- gilden Vergelijking huidige situaties met lijst van economische en sociale rechten Groepswerk: bespreking rechten Klassikaal: bespreking groepswerk+ link fair trade
4 ^{de} jaar	De standen tijdens de Franse Revolutie	/	Beeldfragment: de 3 standen in Frankrijk Rollenspel: standen in de Nieuwe Tijd
5 ^{de} jaar	Kinderarbeid tijdens de industriële Revolutie	Kinderarbeid nu?	Beeldfragment Daens met opdrachten+ link met Kinderrechtentekeningen Groepswerk + opdracht thuis: pro/contra's van kinderbeid via internetsites
6 ^{de} jaar	Sociale onrechtvaardigheid in de Eigen Tijd: historiek sociale zekerheid + rol van de vakbonden	Sociale onrechtvaardigheid bij ons	Beeldfragment: de geschiedenis van de sociale zekerheid: individuele opdrachten+ klassikale bespreking Rollenspel: sociale onderhandelingen in een school (of vakbondsvergadering)

4.3. (On)gelijke onderwijskansen

(On)gelijke onderwijskansen			
Niveau	Historische inhoud	Actualisering	Type
1 ^{ste} jaar	Onderwijs in het oude Egypte	Ongelijke onderwijskansen in ons hedendaags onderwijs	Inleefmoment Brainstorm Groepswerk
2 ^{de} jaar	Onderwijs in het oude Rome	Hedendaags onderwijs bij ons en in Kenia	Onderwijsleergesprek: onderwijs in het oude Rome Beeldfragment: onderwijs in Kenia Groepswerk: welke rechten via onderwijs
3 ^{de} jaar	Onderwijs in de ME	Welke factoren beïnvloeden ongelijke onderwijskansen	Onderwijsleergesprek: onderwijs in de ME Geheugenspel: beïnvloedende factoren voor onderwijs+ bespreking Groepsdiscussie verslaggeving
4 ^{de} jaar	Onderwijs in de Nieuwe Tijd	Ongelijke onderwijskansen bij ons	Inleefmoment Onderwijsleergesprek: onderwijs in de NT Beeldfragment: ongelijkheid op onze scholen
5 ^{de} jaar	Onderwijs tijdens de 1 ^{ste} schoolstrijd	/	Interpretatie cijfers Groepswerk: spotprenten over schoolstrijd Onderwijswetten bespreken + situatie nu
6 ^{de} jaar	Onderwijs in de Eigen Tijd: Schoolpact van 1958	Ongelijkheid in het hedendaagse onderwijs	Spotprenten vrij en officieel onderwijs Rollenspel: directie- nieuwe leerlingen